PUBLIC ADMINISTRATION

**МЕХАНІЗМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА**

К.і.н, доцент **Марутян Р. Р.**

Україна, м. Київ, НАДУ при Президентіві України

доцент кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою
<https://orcid.org/0000-0001-9184-1590>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_wos/31012020/6883

ARTICLE INFO

Received: 25 November 2019

Accepted: 19 January 2020

Published: 31 January 2020

KEYWORDS

mechanisms of intellectual support,
public administration,
public administration,
state control,
civil society.

ABSTRACT

The article examines the nature and components of the mechanisms of intellectual support of the national security policy of Ukraine, which includes the ideological and value, normative and legal, institutional, organizational and functional mechanisms; it is proved that disclosure of the content of these mechanisms in the conditions of hybrid warfare allows to formulate the priorities of the state policy on the development of intellectual resources of the national security sphere; The subjects of the system of control over the national security policy are analyzed, among which are the state control, the control of the executive authorities and the public control. All types of this control are carried out using the intellectual resources of the state and society through the activities of subjects of intellectual security of national security of Ukraine.

Citation: Marutian R. R. (2020) Mechanisms of Intellectual Provision of Ukraine's National Security Policy: Content and Structure. *International Academy Journal Web of Scholar*. 1(43). doi: 10.31435/rsglobal_wos/31012020/6883

Copyright: © 2020 **Marutian R. R.** This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Якість державної політики національної безпеки в умовах гібридної війни проти України залежить від багатьох механізмів (політичних, правових, економічних, науково-технічних, гуманітарних, інформаційних, військових та ін.) її забезпечення, застосування яких має ключове значення для прийняття ефективних державно-управлінських рішень у сфері національної безпеки.

Одним з важливих механізмів забезпечення політики національної безпеки є інтелектуальні механізми, тобто ефективність політики національної безпеки залежить від її інтелектуального (інформаційно-аналітичного, кадрового, науково-експертного) забезпечення.

Інтелектуальне забезпечення політики національної безпеки України є впорядкованим і послідовним процесом забезпечення даної політики інтелектуальними ресурсами для вироблення інтелектуальних продуктів у вигляді аналітичних документів, експертних висновків, науково-дослідних робіт для здійснення державного управління у всіх сферах життя українського суспільства та попередження викликів та загроз національній безпеці.

Виклад основного матеріалу. Серед механізмів інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України слід виділити такі: *світоглядно-ціннісний; нормативно-правовий; інституційно-організаційний та функціонально-діяльнісний*. Важливо підкреслити, що розкриття змісту зазначених механізмів в умовах гібридної війни дозволяє сформулювати пріоритети цієї політики.

Світоглядно-ціннісний механізм. Думка представлена світовідчуттям, світосприйняттям і світорозумінням. Якщо перші дві складові виражаються в емоційно-психічних параметрах, то світорозуміння спирається на знання. Даний аспект дуже важливий, оскільки світогляд дає можливість не лише сприймати новий інформаційний світ та оцінювати самопочуття людей у ньому, а й пізнавати, осмислювати і перетворювати його. Так, М. Попович зазначає, що «світогляд, як узагальнений погляд людини на навколишній світ і себе, впливає із загальної картини світу та формує життєві позиції, переконання, ідеали, принципи, оцінки подій» [4,с.89]. З іншого боку, світ також впливає на світоглядні установки.

Особливість ролі світогляду в реалізації інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України війни визначається тим, що за останні п'ять років міжнародне та національне середовище навколо та в середині України істотно трансформувалось. Дана трансформація не завжди своєчасно і правильно осмислювалася політичними, експертними спільнотами та вищими посадовими особами держави і, як наслідок, система державного управління несвоєчасно та неефективно реагувала на зміни на глобальному та національному рівнях що зменшувало надійність та стійкість соціальної системи. Таким чином, у процесі інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України основна роль світоглядного механізму полягає в тому, щоб глобальні та національні виклики та загрози національній безпеці не лише були сприйняті як об'єктивно існуючі, а й осмислені в цілісності через аксіологічні принципи.

Світогляд ніби «перетравлює» факти, поняття, оцінки, що суперечать один одному, і формує нове знання у вигляді розуміння даного явища або процесу [4, с.214]. З цього випливає, що роль світогляду полягає у формулюванні уявлень про вимоги до процесу інтелектуальної діяльності, усвідомлення шляхів її реалізації.

Визначаючи ставлення до дійсності як окремого індивіда, так і соціальної спільноти, світогляд виступає регулятором їх практичної діяльності. Така діяльність не може існувати осторонь системи цінностей, обумовленої світовідчуттям, світосприйняттям та світорозумінням. З іншого боку, цінності багато в чому визначаються тими традиціями, звичаями, установками, які притаманні даному конкретному суспільству. Тому матеріалізація ідей, установок, зокрема, у сфері інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України здійснюється через систему цінностей.

Забезпечення національна безпеки в умовах війни або збройного конфлікту стає не тільки потребою та інтересом, а й цінністю, вплив якої на всі суспільні процеси стає об'єктивним. Зливаючись воедино з іншими формами соціальності (економікою, політикою, культурою, духовністю), національна безпека України в умовах війни втілює в собі їх зміст і реалізується у всіх видах соціальної діяльності.

Ціннісно-ментальні основи процесу інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України детермінують зміст процесу її забезпечення. Для України мають важливе значення такі соціальні традиції, які є джерелом формування національно-патріотичних позицій особистості, захисту національних інтересів. Суверенітет держави, територіальна цілісність, добробут народу – це цінності, що визначають рамки професіонального самовизначення фахівця.

За своєю організацією та змістом, способами управління і тенденцій розвитку політика національної безпеки України в умовах гібридної війни повинна відповідати ментальним цінностям української нації.

Процес інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України по-різному сприймаються й оцінюються різними політичними осередками, оскільки вони функціонують на притаманних їм ідеологічних установках. Так, наприклад, по-різному оцінюють вхідні інформаційні потоки представники лівих і правих політичних сил. Це означає, що одна і та ж інформація (при її поширенні серед населення) одними сприймається як небезпека, а іншими, щонайменше, як засіб, що стимулює зниження напруженості.

Таким чином, світоглядно-ціннісний компонент є тією ланкою, яка забезпечує пізнання, розуміння та сприйняття (прийняття) сучасних (гібридних) небезпек і загроз та вироблення на цій основі інтелектуальних експертних продуктів з метою реалізації національних інтересів.

Нормативно-правовий механізм. Реалізація даного механізму інтелектуального забезпечення політики національної безпеки повинна втілювати ідеї правової, демократичної держави і базуватись на: нормах міжнародного права, нормативних актах міждержавного

порядку; актах державної влади; інших правових актах, що регулюють поточні завдання та проблеми, які належать до сфери забезпечення політики національної безпеки України.

При цьому норми міжнародного права мають прерогативу над національними законами. Разом з тим, під впливом швидкого й нерівномірного інформаційного розвитку в державах з одним і тим же типом правової системи спостерігаються відмінності в законодавстві. При розгляді нормативно-правового компонента інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України треба звернути увагу на конкретні законодавчі норми, що забезпечують реалізацію механізмів даного забезпечення. Існує кілька рівнів цих норм: міжнародний, міждержавний та державний.

Міжнародний рівень – охоплює нормативно-правові акти, обов'язкові для всіх розвинених держав світу. У цих документах містяться норми, вироблені міжнародними інститутами, наприклад ООН, Радою Безпеки ООН, Міжнародними конференціями під егідою ООН та ін.

Міждержавний рівень – охоплює нормативно-правові акти, прийняті на основі домовленостей окремих учасників. Різні види інформації є основою аналітичної та експертної діяльності суб'єктів інтелектуального забезпечення політики національної безпеки. Тому система міждержавних договорів України, які тією чи іншою мірою пов'язані з інтелектуальним забезпеченням політики національної безпеки має визначне значення для роботи даних суб'єктів. Ця система складається, в основному, із двосторонніх та багатосторонніх договорів з європейськими державами у сфері захисту інформації, а також Угоди про безпеку між Урядом України і Організацією Північноатлантичного Договору щодо обміну інформацією від 13.03.1995 р. [7].

Значну нормативно-правову базу складають документи, прийняті на регіональному рівні, особливо структурами ЄС. Хоча формально вони не мають статусу міжнародних документів, проте їх дотримується більшість розвинених країн світу, в тому числі і Україна, яка прагне вступити до Європейського Союзу.

Державний рівень відображає систему законодавства пов'язаного з інтелектуальним забезпеченням політики конкретної держави. Аналіз правових систем розвинених країн показує, що в умовах загальної інформатизації суспільства питанням правового регулювання інтелектуального забезпечення надається особливе значення. Необхідність державного регулювання інформаційних процесів та відносин диктується, в першу чергу, стрімко зростаючим впливом інформаційної індустрії на політичну й економічну стабільність, безпеку та оборону. Так, політика США у сфері інформаційного права спрямована на досягнення світового лідерства в інформаційній сфері. Це досягається за рахунок формування нормативних актів, які забезпечують суворе засекречування військової, науково-експертної інформації й технічних даних, що створюють пріоритет країни у військовому розвитку та в цивільній галузі за рахунок активного впровадження несекретних науково-технічних досягнень військового та подвійного призначення в розробку й виробництво товарів та послуг [1].

Слід зазначити, що застосування механізмів інтелектуального забезпечення політики національної безпеки в демократичній державі здійснюється і недержавними органами, які здійснюють функції інтелектуального супроводу прийняття державно-управлінських рішень у сфері національної безпеки відповідно до своєї специфіки та компетенції. Наприклад, у США створена й функціонує потужна корпорація з наукових досліджень – SAIC, до завдань якої входить створення нових управлінських рішень у сфері оборони, безпеки, захисту здоров'я і навколишнього середовища, енергетики, фінансів. Допомогаючи США «воювати розумом», корпорація є переднім краєм військових та інформаційних технологій [2]. Корпорація, безумовно, не приймає законів, які є обов'язковими для всіх, однак, виступаючи своєрідним законодавцем військово-інформаційної моди, формує неписані правила і традиції, які за своєю ефективністю можуть виявитися сильнішими від писаних законів. У її звіті зазначається: «Наша широкомасштабна діяльність охоплює всі ключові елементи, необхідні для успіху доктрини військової переваги: розвиток технологій датчиків, автоматичне розпізнавання цілі, безпілотні повітряні засоби доставки, оцінка загроз та розвідувальних даних, системи управління й наведення, інформаційна війна, розвиток системи комунікації та ін. Все це є суттєвою компетенцією корпорації» [5].

Ще однією корпорацією, що здійснює інтелектуальну підтримку політики національної безпеки США є Агентство передових оборонних дослідницьких проєктів (DARPA) (англ.

Defense Advanced Research Projects Agency) — це агентство Міністерства оборони США, що відповідає за розробку нових технологій для використання в збройних силах США.

Законодавство, як правило, регулює і деякі сторони діяльності недержавних аналітичних структур: їх ліцензування й акредитація, оподаткування та інші питання.

Таким чином, нормативно-правовий механізм виступає складним і важливим елементом процесу інтелектуального забезпечення політики національної безпеки. В Україні процес правової інституціоналізації інтелектуального забезпечення політики національної безпеки знаходиться на стадії становлення та розвитку. Існують певні нормативно-правові основи даного типу забезпечення, однак вони не вичерпують проблеми щодо інституціоналізації даного виду діяльності.

Інституційно-організаційний механізм. Реалізація механізмів інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України в умовах гібридної війни вимагає побудови певної організаційної системи управління нею з боку держави та суспільства.

Забезпечення політики національної безпеки України здійснюється спеціально створеними органами й інститутами суспільства і держави. Однак ключову роль у цьому процесі відіграє держава, яка здійснює управлінську та координаційну діяльність. Тому основним інститутом реалізації інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України, організації й управління процесами в даній сфері слід вважати державу. При цьому слід враховувати, що в демократичній державі, як правило, реалізований принцип поділу влади, яка виконує притаманні їй функції.

Так, законодавчі органи держави забезпечують нормативно-правову базу політики національної безпеки України в цілому та її інтелектуального забезпечення зокрема. Саме законодавчим шляхом встановлюються довгострокові (стратегічні) цілі, завдання, основні напрями, сфери відповідальності та компетенції, принципи функціонування, визначається обсяг фінансування та матеріального забезпечення, а також процедури контролю суб'єктів інтелектуального забезпечення державного управління. В кінцевому рахунку, при реалізації механізмів даної політики законодавча влада формує правове поле для діяльності різних відомств, органів і структур що відповідають за інтелектуальне забезпечення політики національної безпеки.

Виконавчі органи державної влади (міністерства, відомства, регіональні органи виконавчої влади) здійснюють всю поточну роботу щодо інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України. Виконавча влада також повинна здійснювати контроль за виконанням рішень у сфері інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України шляхом організації діяльності спеціальних органів, що в рамках своїх повноважень здійснюють науково-експертну підтримку державного управління у сфері національної безпеки. Такими органами є РНБО, Комітет ВР України з питань національної безпеки, оборони та розвідки, та інші. Фактично, будь-яка державна структура здійснює діяльність із забезпечення політики національної безпеки України в рамках своєї компетенції. Звідси – їх особлива роль у здійсненні інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України, оскільки саме в цих структурах відбувається початкове формулювання стратегічних і тактичних установок з питань безпеки та оборони держави.

На державу завжди покладалися загальнозначущі завдання. Держава була створена людьми як спеціальний інститут, покликаний захистити цивільне суспільство, забезпечити його цілісність, регулювати відносини в умовах ускладнюючих обставин. Б. Спіноза відзначав, що «безпека – головна чеснота держави, з її ослабленням все наражається на небезпеку, тільки лють і беззаконня панують, наводячи найбільший страх на всіх» [3]. Схоже, що в ХХІ столітті, в суспільстві знань, роль держави не знизиться, а навпаки, з появою нових небезпек, загроз та викликів, буде зростати. Разом з тим, у розвинених демократіях вважається нормою активна участь громадських інституцій та органів у забезпеченні політики національної безпеки. У цьому сенсі в інтелектуальному забезпеченні політики національної безпеки беруть участь і інші суб'єкти, наприклад, такі як: сама людина, громадянин, їх об'єднання та інститути, наприклад такі як аналітичні центри різного типу.

Аналітичні центри - це організації, що займаються дослідженнями та аналізом публічної політики, готують рекомендації з питань зовнішньої та внутрішньої політики, надаючи політикам та суспільству можливість приймати обґрунтовані рішення з політичних питань[6]. Вони виступають своєрідним «містком» між політиками та академічною спільнотою, між державою та громадянським суспільством. Аналітичні центри діють в інтересах суспільства та відіграють роль

незалежних джерел інформації, що перекладають прикладні та теоретичні дослідження на зрозумілу, надійну та доступну для політичного керівництва та суспільства мову. В світі є різні аналітичні центри: державні, політичні, партійні, університетські, автономні (незалежні), корпоративні. Найбільше аналітичних центрів є в Європі та Північній Америці. Загалом, в світі існує 8248 аналітичних центрів, що входять до бази даних Програми дослідження аналітичних центрів та громадянського суспільства Університету Пенсильванії (США). Згідно презентованому у січні 2020 року «Світовому рейтингу аналітичних центрів — 2019», підготовленому даною Програмою в Україні налічується 39 аналітичних центрів, що здійснюють інтелектуальний супровід державних політик [8]. Вважаємо, що ці дані по Україні є заниженими, тому що в країні є більше аналітичних центрів, але вони не увійшли у Базу вище згаданої Програми Пенсільванського університету.

Ефективний захист національних інтересів може здійснювати лише сильна держава, яка спирається на свій авторитет, на громадян та закони.

До основних функцій організаційного механізму інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України слід віднести: формування і актуалізації нормативно-правової бази, на основі якої відбувається діяльність органів державної влади, що здійснюють аналітичну та експертну діяльність; регулювання їх діяльності та стандартизація процесів; контроль за виконанням рішень у сфері формування та реалізації політики національної безпеки; підготовка фахівців у цій галузі діяльності.

Функціонально-діяльнісний механізм. Уявлення про механізм інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України буде не повним без розгляду практичної діяльності їх суб'єктів відповідно до конкретних цілей, завдань, що постають перед ними. Суб'єкти інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України керуються принципами цієї політики як правилами, дотримання яких гарантує її ефективність та національно-специфічний зміст. У їх діяльності основною є проблема співвідношення цілей, засобів їх досягнення, напрямків та способів здійснення. Кінцевий ефект політики завжди вимірюється відношенням результатів діяльності до змісту початково поставлених цілей і завдань. Тому функціонально-діяльнісний механізм слід розглядати через призму вироблення й виконання рішень у сфері політики національної безпеки України в умовах гібридної війни з використанням контролю, прогнозу та коригування функціонування всього механізму інтелектуального забезпечення політики національної безпеки. Найважливішою умовою ефективності будь-якої діяльності є суворе її підпорядкування науково-обґрунтованим принципам, оскільки вони виступають свого роду рамками раціональності та доцільності.

В цілому, механізми реалізації інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України повинні бути засновані на наступних принципах:

- дотримання Конституції, законодавства України, загальновизнаних принципів та норм міжнародного права;

- відкритість у реалізації функцій державної влади на всіх рівнях, а також громадських об'єднань, що передбачає інформування суспільства про їх діяльність з урахуванням обмежень, встановлених українським законодавством;

- правова рівність усіх учасників процесу інтелектуального забезпечення політики національної безпеки незалежно від їх юридичного статусу, що базується на конституційному праві громадян на вільний пошук, отримання, передачу, виробництво та поширення інформації будь-яким законним способом.

Головною метою функціонування розглянутих механізмів є їх діяльність із розробки, прийняття рішень та їх реалізації у сфері національної безпеки України в умовах гібридної війни.

Оскільки держава є головним суб'єктом інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України, то її органи виступають основними елементами системи державного контролю. Одним з таких елементів є парламентський контроль, оскільки парламент у демократичній державі є своєрідним «зрізом суспільства», найбільш істотним виразником інтересів різних соціальних груп і прошарків. Цей контроль, в основному, носить оціночний характер на предмет вибору цілей, засобів та способів забезпечення політики національної безпеки України в умовах гібридної війни.

Контроль з боку виконавчої влади є ключовою ланкою політики забезпечення національної безпеки України, оскільки саме вона виступає основним організатором прийняття

рішень та їх виконання. Цей контроль здійснюється з метою підвищення ефективності діяльності органів державної влади з досягнення поставлених цілей.

Політика національної безпеки України в умовах гібридної війни є суспільно значимою, тому ще одним елементом контролю є громадський контроль, якій останнім часом набуває важливого значення. Цей контроль, здійснюваний через інститути громадянського суспільства, виступає своєрідним регулятором всієї діяльності суб'єктів інтелектуального забезпечення національної безпеки України.

Висновки. Основні компоненти даних механізмів функціонують як в автономному режимі, так і у взаємозв'язку. Їх теж можна розглядати як своєрідні імперативи, які виходять на передній план залежно від змісту завдань інтелектуального забезпечення політики національної безпеки України, що стоять перед суспільством на даному історичному етапі.

Інтелектуальне забезпечення політики національної безпеки України реалізуються через механізми, стан яких обумовлений змістом суспільного розвитку. Залежно від актуалізації завдань суспільного розвитку на передній план виходять цілком визначені компоненти даних механізмів, що регулюють дії, які відповідають потребам суспільства, держави і самої особистості, забезпеченню національної безпеки. За допомогою функціонування механізмів інтелектуального забезпечення система державного управління у сфері національної безпеки України стає ефективним та надійним інструментом реалізації національних інтересів, а імперативи, що стали її змістом, перетворюються на пріоритети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марутян Р.Р. Експертно-аналітичний супровід державно-управлінських рішень у сфері національної безпеки: досвід США /Р.Р. Марутян //Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. – 2011. - №3. (серія: Право та державне управління). – С.4-10.
2. Марутян Р. Інтелектуальні ресурси державного управління: особливості використання та відтворення /Р.Марутян //World science. - № 10(50). - Vol.2, October 2019. – P.28-32.
3. Окладна М. Бенедикт Спіноза: державноправова концепція // Державне будівництво та місцеве самоврядування. - Вип. 29, 2015. - С.103-115.
4. Попович М. Григорій Сковорода: Філософія свободи. – К., Час Майстрів, 2008. - 256 с.
5. Світ майбутнього десятиліття: переклад прогнозу Stratfor на 2015-2025. URL: <http://iee.org.ua/ru/prognoz/5102/> (дата звернення: 10.11.2019)
6. Співробітники НІСД взяли участь у публічній дискусії присвяченій перспективі аналітичних центрів в Україні URL: https://niss.gov.ua/news/novini-nisd/spivrobitniki-nisd-vzyali-uchast-u-publichniy-diskusii-prisvyacheniy-perspektivi?fbclid=IwAR1MMM7Ei3XGPbsG4fVAQmCT-QUZ6MtxLWXqnqWr4tkog_fe8VCQZj_s_8
7. Угода про безпеку між Урядом України і Організацією Північноатлантичного Договору від 13.03.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_002 (дата звернення: 10.11.2019)
8. Global Go To Think Tank Index Report (2019) https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1018&context=think_tanks&fbclid=IwAR18CjA6xHsoXSKcf55PZQN8SIdT5LTIXfu3HsHy95G6Ma7VfszsP1czU5s